

The study focuses on the first of the symposium themes: Value and Relevance – Museum vs Community.

The paper deals with a notorious issue of museum practice, identity and knowledge paradigm dynamics. It is a short reflection on the dialectics of the historical pair of paradigms, curiositas et repraesentatio, pointing out early and actual positions and experiences of the European museum culture; considering also other paradigm pairs and their dynamics, including that of Value and Relevance, in recent museum practice.

The aim of this study is to reflect more accurately on object selection, on the other hand, to achieve a better understanding of the museum as an unique display/medium.

Keywords: identity, value, relevance, curiositas, repraesentatio, museography, museology

Cuvinte cheie: identitate, valoare, relevanță, cunoaștere, reprezentare, muzeografie, muzeologie

La baza colecționării de obiecte stă nevoia de cunoaștere. Până în secolul al XVII-lea exista convingerea că Dumnezeu a pus în obiecte o semnificație care se voia descifrată, și se considera că această semnificație este mijlocită de obiectele în sine. Apăruseră cabinetele de arte și curiozități, mixturi de obiecte din natură, din artă și din științe, obiecte din Antichitate – puse laolaltă în colecții de obiecte care aveau pretenția de a reflecta macrocosmosul în microcosmos². Abia René Descartes a promovat ideea că percepția omului este cea care dă semnificație obiectului. Prin urmare, abia în Renaștere s-a dezvoltat precursorul și prototipul Muzeului, cum îl cunoaștem astăzi. Iluminismul a recurs la clasificarea obiectelor – drept piese de artă, arme, instrumente, obiecte din natură, relicve și mărturii materiale ale evenimentelor istorice – și la separarea lor în clădiri cu destinații specifice³. Paradigmele transmise din Renaștere, și anume *curiositas & repraesentatio*, reflectă dualitatea intenționalității, și dubla misiune – una epistemică și una politică⁴. Muzeelor li se atribuie în continuare dubla performanță: pe de o parte cea de a modela identitatea societății în cadrul proiectului politic al vremii, și pe de altă parte – în sprijinul respectivului proiect de identitate – cea de mijlocire a unei forme de cunoaștere complexe, care se transmite prin scenografia, prin medialitatea muzeului.

În discursul muzeografic, titlurile expozițiilor și paradigmele de cercetare reflectă ponderea pe care o capătă una sau alta dintre paradigme – Cunoașterea sau Reprezentarea – în funcție de evoluția societății. În Occidentul european încă se mai resimte efectul accentuării, în anii '70 ai secolului trecut, pentru mai multă vreme, a paradigmei Cunoașterii, care însă nu a depășit niciodată ponderea celei a Identității. Ponderea paradigmei Identității, reflectată în termeni precum „fabrică de identitate”, se datorează atât dominanței tradiției filosofice umaniste⁵, cât și nevoii directe a societății occidentale postbelice de a-și reaseza identitatea.

Identitate

Muzeele care se înțeleg drept „agenție de identitate”, se situează din start sub semnul polarității dintre propriu și străin – identitate și alteritate – care este în mod tradițional perspectiva muzeelor etnologice, etnografice, de științe ale culturii. Această percepție este, de asemenea, un produs istoric, rezultat din istoria instituțională a Muzeului, din Criza reprezentării, și din explozia memorialisticii (*Erinnerungsboom*)⁶, în zilele noastre.

*arhitect, coordonator Muzeul Bisericii Evanghelice C.A. din România, Casa Teutsch, Sibiu; doctorand Universitatea Greifswald; e-mail: teutsch.museum@gmail.com

¹Abordând o problemă notorie a muzeologiei – dialectica paradigmelor Muzeului – articolul este tributar discursului lui Thomas Thieme, prezentat în articolul „Identitäts- und Wissensparadigma. Zwei Perspektiven auf kulturhistorische Museen”, în revista „Museumskunde“ 2/2015, Holy-Verlag Berlin, p. 91-98.

²MacGregor, *Curiosity and Enlightenment* 2007; v. Thieme, *Work* 2015, p. 396.

³Thieme, *Work* 2015, p. 396.

⁴V. Thieme, *Identitäts- und Wissensparadigma* 2015, p. 92.

⁵Ibid.

⁶Ibid.

Muzeul a fost de la început un instrument al autoreprezentării, la început pentru clasele dominante, apoi, în secolul al XIX-lea, de reprezentare a idealurilor burgheze, legate de cultură, performanță, loialitate, toate aceasta în slujba Statului național. În baza teoriei lui Michel Foucault⁷, sociologul Tony Bennett descrie muzeul drept „instituție a disciplinării” în spiritul ideologiei Statului național⁸, în slujba construirii unei identități naționale. Marile muzee ale Europei secolului al XIX-lea au la bază astfel de strategii.

Conceptul fundamental al muzeelor de etnografie este ideea de Instituție a salvării valorilor etnice. Ideologia polarizează valorile proprii vs. cele ale alterității și este menită să sprijine identitatea colectivă de grup și sentimentul de coeziune etnică.

În altă ordine de idei, Muzeul mai poate împlini și funcția de compensare. După teoria filosofului german Hermann Lübbe, muzeul poate compensa experiențe de pierdere a identității, refăcând o ordine a lucrurilor și oferind orientare într-un mediu ajuns străin. Muzeul oferă protecție față de sentimentul de dezorientare, perceput existențial (*Verlorenheit*)⁹. Spre deosebire de funcțiile cu aplicație colectivă, această funcție este percepută ca proces al psihologiei individuale, însă funcția programatică a muzeului, care se orientează după efect, este pusă, totuși, în slujba psihologiei colective.

„Criza reprezentării”, altă sursă a accentuării paradigmei identității, desemnează dubiile asupra posibilității de reprezentare obiectivă a realității sociale în baza unui adevăr colectiv, unic. Criza respectivă este un produs direct al societății postcoloniale, precum și al experienței paradigmatică a lingvisticii, căreia i se datorează ceea ce în cultură se subsumează în *linguistic turn*. Experiența a arătat dependența culturii față de limbaj, hegemonia culturală exercitată prin limbaj, și a dat naștere unei epoci de cercetare muzeologică, critică față de aspectele ideologice¹⁰.

Ca urmare, s-a reflectat aportul grupurilor de influență (al colaborărilor, al lobby-urilor, al persoanelor de influență) asupra alcătuirii colecțiilor și conținuturilor muzeului. Ca urmare a experienței lingvistice s-a chestionat suveranitatea interpretării valorilor și a conținuturilor¹¹. În consecință, proiectele muzeale ale sfârșitului de mileniu propuneau o nouă perspectivă asupra colecțiilor muzeelor, și anume una care să se distanțeze de constelații și ierarhii politice și să pornească de la potențialul obiectului, și nu de la cerințe ideologice. O astfel de abordare, provenită din discursul analitic, o propune lingvista Mieke Bal, care abordează expozițiile, întrebând, cine, cui se adresează, și cu care intenție¹².

Aceste abordări urmăreau să pună sub semn de întrebare și pretenția Muzeului de a fi o instituție științifică neutră, mijlocitoare de adevăr științific. Aceste idei au fost abordate în anii 1960-1970, anume când gândirea culturală era acaparată de postcolonialism, de discursul structuralist, precum și de teoriile istorice ale marxismului¹³. Se practica o atitudine a distanțării față de teorii, în schimb în domeniile etnologiei și ale Istoriei culturii s-a menținut în continuare perspectiva polarizării identitate/alteritate.

Începând cu anii 1980 s-a manifestat o explozie a memorialisticii, pe de-o parte din interesul crescând față de mecanismele istoriei, pe de alta, din nevoia de a defini și de a conferi identități de grup, din perspectivă istorică. În acest context trebuie menționate scrierile lui Pierre Nora (*Les lieux de mémoire*, 1984) și scrierile cuplului Jan și Aleida Assmann, referitoare la memoria colectivă¹⁴.

În acest cadru cultural crește interesul față de valorile culturale, față de Patrimoniu – considerat un bun colectiv, care trebuie lansat pe piață. În același timp, preocuparea pentru Patrimoniu este muncă de identitate, întrucât creează simboluri colective, disponibile în spațiu și timp, atribuite diverselor grupuri. Această muncă este, totodată, de natură politică și economică, pentru că face din cultură un produs, o marfă, care poate fi dobândită și cu care se pot identifica anumite grupuri ale societății. Astfel

⁷Foucault, *Ordnung der Dinge* 1974.

⁸Bennett, *Museum* 1995; v. Thieme, *Identitäts- und Wissensparadigma* 2015, p. 93, și resp. n. 3, 6, 10.

⁹Lübbe, *Fortschritt* 1982, passim.

¹⁰Baur, *Repräsentation* 2015.

¹¹Clifford, *Contact Zones* 1997, p. 210; v. Thieme, *Identitäts- und Wissensparadigma* 2015, S. 94, și resp. n. 12, 13.

¹²Bal, *Kulturanalyse* 2002.

¹³Thieme, *Identitäts- und Wissensparadigma* 2015, p. 94 sq.

¹⁴Nora, *Lieux de mémoire* 1984; Assmann, J.: *Kulturelles Gedächtnis* 1992; Assmann, A.: *Erinnerungsräume* 1999.

se întrepătrunde politica de identitate cu aceea a locului¹⁵.

În acest context general, muzeele cu profil etnologic, de istorie sau de istorie a culturii își etalează colecțiile pe linia de demarcație între identitate și alteritate, și tematizarea acestei diferențieri hrănește discursul muzeologic al zilei. La nivel practic, muzeele se angajează într-o retorică a identității, pentru a câștiga relevanță socială, și cu aceasta finanțare.

Temele sesiunilor științifice ale muzeelor se situează, împreună cu muzeele în sine, în tradiția creării de identitate și a mijlocirii cunoașterii în slujba respectivei identități proiectate. Cu toate că paradigma Identității este rezultată istoric, ea este în continuare promițătoare economic.

Cunoaștere

Alternativa față de această paradigmă o reprezintă paradigma Cunoașterii, care se referă la cunoașterea specifică, mediată de muzeu. Această calitate epistemică sinestetică desemnează pretenția muzeului, ca instituție specifică, nu doar de a mijloci cunoaștere, ci de a o și produce. În accepțiunea că anumite experiențe nu pot fi transmise sau mijlocite decât sub o anumită formă, muzeul arată obiectele în baza unei logici a Evidenței, spre deosebire de logica argumentației, care nu folosește obiecte. Experiența are și dimensiunea spațiului, și a timpului, și prin aceasta devine „cunoaștere situativă”¹⁶. În acest caz, filonul paradigmatic este desigur acela asociat termenului de *curiositas*. Dacă inițial forma de abordare era cea poetică, senzuală, în secolul al XVII-lea, Francis Bacon va schimba această abordare, propunând a sa Metodă intuitivă, după criteriile de Ordine și Măsură. Colecțiile nu mai îndeplineau funcția unui Teatru senzorial, ci a unui Catalog, care urma să servească verificării exemplare sau generale a teoriilor științifice¹⁷.

În ultimii 30 de ani, aceste locuri ale Cunoașterii au fost redescoperite ca locuri care sunt în măsură să genereze un nou tip de cunoaștere, de experiență a cunoașterii: *Knowlegde is now well understood as a commodity that museums offer* (Hooper-Greenhill 1992)¹⁸. Multe proiecte de expoziții cu profil complex, de istorie și de artă, multimediale, din anii 2000, au urmat acest fel de abordare.

În concluzie, se poate spune ca Muzeul, ca Fabrică de identitate, se definește după scopul cunoașterii, și anume: de a funda o identitate proiectată. În schimb Muzeul, ca Spațiu al Cunoașterii, a ajuns să fie o metodă epistemică, devenită spațiu, care nu are un scop predefinit, ci și-l definește din logica colecțiilor¹⁹ și din potențialul prezentării muzeale în spațiu. Se admite că procesele de cunoaștere se produc și în afara orizontului gândirii logice, cuvintele-cheie ale acestui fenomen fiind „atmosferă”, „stare de spirit”, „prezență”²⁰.

Considerând tema propusă – Valoare și Relevanță, în practica muzeologică se percepe o accentuare a competiției cu alte medii, a facilitării și a adaptării comunicării expoziționale, și cu aceasta a orientării spre calitățile discursive ale obiectului, deci a Relevanței acestora. Colecțiile nu mai sunt arătate integral, în mănunchi, ci sunt supuse unui filon narativ, iar valoarea obiectelor este deseori subordonată relevanței lor pentru discurs, pentru respectivul filon narativ. De aceea, pe tot parcursul lucrării muzeografice se recomandă chestionarea Relevanței, după formula de transparență, propusă de Mieke Bal: relevant pentru ce?

Tot ca urmare a abordării narative, se constată tendința, ca specimenul să înlocuiască opera de artă, și – dacă nu suntem atenți – specimenul ajunge să fie înlocuit cu artificul.

O altă tendință actuală este aceea de a face expoziții care să atragă comunitatea atașată de muzeu. Se constată folosul creării de Evenimente, pentru care Patrimoniul devine scenografie. (Noaptea Muzeelor 2016 – 160 de vizitatori). Pentru aceste evenimente se pregătesc produse specifice – „pachete de cunoaștere” care se pot medializa distinct, segmentat, și pentru care se pot solicita finanțări distincte, segmentate...

¹⁵Lowenthal, *Heritage Crusade* 1998; v. Thiemeier, *Identitäts- und Wissensparadigma* 2015, p. 95, și resp. n. 16.

¹⁶Thiemeier, *Identitäts- und Wissensparadigma* 2015, p. 95sq.

¹⁷Foucault, *Ordnung der Dinge* 1974; Thiemeier, *Identitäts- und Wissensparadigma* 2015, p. 96.

¹⁸Hooper-Greenhill, *Museums* 1992, p. 2; v. Thiemeier, *Identitäts- und Wissensparadigma* 2015, p. 96, și resp. n. 19.

¹⁹Thiemeier, *Sprache der Dinge* 2011, passim.

²⁰Böhme, *Atmosphären* 1995; Mersch, *Materialität* 2002; Gumbrecht, *Presence* 2004; v. Thiemeier, *Identitäts- und Wissensparadigma* 2015, p. 97, și resp. n.25.

Această scurtă prezentare nu își propune să valideze una sau cealaltă dintre perspective – Identitate sau Cunoaștere – ci dorește să sprijine abordarea reflectată, în cadrul activității legate de Muzeu.

BIBLIOGRAFIE

Assmann, Jan: *Das kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*, München: C.H. Beck 1992.

Assmann, Aleida: *Erinnerungsräume. Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses*. München: C.H. Beck 1999.

Bal, Mieke: *Sagen, zeigen, prahlen*. In: Bal, Mieke: *Kulturanalyse*, ed. de Thomas Fechner-Smarsly, etc., Frankfurt/M 2002, p. 72-116.

Baur, Joachim: *„Repräsentation.“* In: Gfrereis, Heike; Thiemeyer, Thomas; Tschöfen, Bernhard (ed.): *Museen verstehen. Begriffe der Theorie und Praxis*, Göttingen 2015, p. 85-100.

Böhme, Gernot: *Atmosphären. Essays zur neuen Ästhetik*, Frankfurt/M: Suhrkamp 1995.

Clifford, James: *Museums as Contact Zones*. In: Clifford, James: *Routes. Travel and translation in the late twentieth century*. Cambridge, MA; London: Harvard University Press: 1997, p. 188-219.

Foucault, Michel: *Die Ordnung der Dinge. Eine Archäologie der Humanwissenschaften*, Frankfurt a.M. 1974

Gumbrecht, Hans Ulrich: *Production of Presence: What Meaning Cannot Convey*, Stanford, CA: Stanford University Press 2004.

Hooper-Greenhill, Eileen: *Museums and the Shaping of Knowledge*, London: Routledge 1992.

Lowenthal, David: *The Heritage Crusade and the Spoils of History*, Cambridge, MA: University Press 1998.

Lübbe, Hermann: *Der Fortschritt und das Museum. Über den Grund unseres Vergnügens an historischen Gegenständen*. London University, Institute of German Studies 1982.

MacGregor, Arthur: *Curiosity and Enlightenment: Collectors and Collections from the Sixteenth to the Nineteenth Century*, New Haven: Yale University Press 2007.

Mersch, Dieter: *Was sich zeigt. Materialität, Präsenz, Ereignis*, München: Fink 2002.

Nora, Pierre (ed.): *Les lieux de mémoire*, Paris 1984.

Thiemeyer, Thomas: *Die Sprache der Dinge. Museumsobjekte zwischen Zeichen und Erscheinung*. In: „Museen für Geschichte“ (ed.): publicație online a lucrărilor simpozionului „Geschichtsbilder im Museum“ (Imagini ale istoriei în muzeu) la Muzeul de Istorie German, Berlin, februarie 2011. URL: http://www.museenfuergeschichte.de/downloads/news/Thomas_Thiemeyer-Die_Sprache_der_Dinge.pdf.

Thiemeyer, Thomas: *Identitäts - und Wissensparadigma. Zwei Perspektiven auf kulturhistorische Museen*. In: „Museumskunde“ 2/2015, Berlin: Holy-Verlag, p. 91-98.

Thiemeyer, Thomas: *Work, specimen, witness: How different perspectives on museum objects alter the way they are perceived and the values attributed to them*. In: „Museum & Society,” July 2015. 13 (3), Leicester University, p. 396-412.